

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Приймальна комісія

ПРОГРАМА

фахового вступного випробування для вступників на навчання за спеціальністю 011 – «Освітні, педагогічні науки» (на основі здобутого ступеня «бакалавр» (освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», ступеня «магістр»))

I. Пояснювальна записка

Мета вступного випробування – відбір абітурієнтів на навчання на другий (магістерський) рівень вищої освіти.

Завдання вступного випробування:

- виявити теоретичні знання категорій і понять педагогічної роботи, розуміння сутності педагогічних явищ і процесів;
- проаналізувати розуміння абітурієнтами сутності актуальних проблем педагогіки як науки; виявити знання змісту, структури педагогічних технологій;
- оцінити розуміння специфічних особливостей професії педагога, основних напрямів її розвитку;
- оцінити знання основ наукового дослідження педагогічних явищ і процесів.

Форма вступного випробування:

Вступне випробування проводиться у формі іспиту.

Вимоги до відповіді абітурієнта:

У своїх відповідях на вступному іспиті абітурієнти повинні показати глибину і усвідомленість знань у світлі таких вимог:

1. Розуміння завдань освітніх, педагогічних наук на сучасному рівні.
2. Висока науковість і обізнаність у всіх аспектах педагогіки.
3. Розгляд питань у теоретико-педагогічному, дидактичному та психолого-педагогічному аспектах.
4. Підтвердження теоретичних положень, сформульованих у відповіді, прикладами та ілюстраціями з педагогічних дисциплін, з особистісного досвіду викладацької та виховної діяльності.

II. ПЕРЕЛІК ФАХОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, З ЯКИХ ПРОВОДИТЬСЯ ВСТУПНЕ ВИПРОБУВАННЯ

1. Загальна педагогіка:
  - Основи загальної педагогіки;
  - Дидактика;
  - Теорія виховання;
  - Школознавство або Теорія управління навчальним закладом.
2. Історія педагогіки.
3. Дошкільна педагогіка.

III. ТЕМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ

1. Загальна педагогіка:

Основи загальної педагогіки

Педагогіка як галузь людинознавства, наука про виховання, як система діяльності, мистецтво, навчальний предмет.

Об'єкт і предмет педагогіки. Завдання педагогіки. Основні поняття педагогіки: виховання, навчання, освіта. Зв'язок педагогіки з іншими науками. Система педагогічних наук. Загальна педагогіка як базова педагогічна дисципліна. Історія педагогіки. Вікова педагогіка. Корекційна (спеціальна) педагогіка. Прикладна педагогіка. Соціальна педагогіка. Порівняльна педагогіка. Етнопедогогіка.

Поняття про методологію науки. Рівні методології: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий. Поняття про науково-педагогічне дослідження. Принципи науково-педагогічного дослідження. Етапи науково-педагогічного дослідження.

Поняття про метод педагогічного дослідження. Класифікація методів дослідження: емпіричні і теоретичні. Характеристика методів. Спостереження як метод педагогічного дослідження. Методи опитування. Педагогічний експеримент. Метод рейтингу у педагогіці. Вивчення педагогічного досвіду, шкільної документації та результатів учнівської творчості, як специфічні методи педагогічного дослідження. Використання у педагогіці методів узагальнення незалежних характеристик, соціометрії. Математичні та статистичні методи педагогічних досліджень.

Поняття про розвиток особистості. Основні чинники розвитку особистості: спадковість, середовище, виховання і власна активність особистості. Активність особистості як фактор її розвитку. Самовиховання як розвиток індивідуальності. Діяльність і спілкування у розвитку особистості.

Поняття про педагогічний процес. Педагогічний процес як цілісна педагогічна система. Педагогічний процес як єдність навчання, виховання, освіти і розвитку особистості.

Рушійні сили педагогічного процесу. Зовнішні і внутрішні, об'єктивні і суб'єктивні суперечності педагогічного процесу. Поняття про «зону найближчого розвитку особистості», і використання його педагогом у педагогічному процесі.

Поняття про закономірності педагогічного процесу. Закономірності педагогічного процесу, які визначають його зв'язки з іншими соціальними та економічними процесами. Зовнішні фактори, які впливають на хід і результати педагогічного процесу. Закономірності, які визначають зв'язки між внутрішніми факторами педагогічного процесу: його складовими частинами, компонентами, суб'єктами. Системний характер закономірностей педагогічного процесу.

Залежність між закономірностями і принципами педагогічного процесу. Сучасна система принципів педагогічного процесу як вимог до його здійснення.

Поняття про мету виховання. Мета і завдання виховання на сучасному етапі. Державні документи з проблем виховання підростаючого покоління. Мета, завдання, напрями виховання у національній школі. Розумове виховання. Громадянське виховання. Національне виховання. Основи морального виховання. Правове виховання. Система трудового, економічного виховання та професійної орієнтації учнів. Естетичне виховання. Система фізичного виховання і зміцнення здоров'я школярів. Превентивне, екологічне, статеве виховання.

Державна політика в сфері освіти, визначена державною національною програмою «Освіта», законом України «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти. Шляхи розв'язання проблем, пов'язаних із удосконаленням діяльності педагогічних працівників, запропоновані державною програмою «Вчитель». Вимоги до знань, умінь та особистості вчителя, закріплені у кваліфікаційних характеристиках педагогічних працівників.

Дидактика

Дидактика – теорія освіти і навчання. Її виникнення і розвиток. Поняття змісту освіти. Теорії формування змісту освіти в історії педагогіки. Теорії формальної і матеріальної освіти. Сучасні вимоги до побудови змісту освіти. Модернізація змісту освіти у національній школі України. Державні документи, що визначають зміст шкільної освіти.

Суть процесу навчання. Його двосторонній характер. Структура процесу навчання. Діяльність вчителя в процесі навчання. Основні етапи процесу засвоєння учнями знань.

Різні підходи до класифікації типів і видів навчання. Особливості пояснювально-ілюстративного навчання. Проблемне навчання, його переваги і недоліки. Оптимальне поєднання пояснювально-ілюстративного та проблемного навчання. Комп'ютеризація навчання. Модульно-розвивальне навчання: концептуальні ідеї та способи здійснення.

Закономірності процесу навчання. Принципи навчання. Характеристика окремих принципів навчання. Зв'язок закономірностей і принципів навчання. Народна мудрість про принципи навчання.

Поняття про методи навчання. Різні підходи до класифікації методів навчання. Класифікація методів навчання за Ю.Бабанським. Методи організації навчально-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання і мотивації. Методи контролю і самоконтролю у навчальному процесі. Оцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності. Педагогічні вимоги до оцінки. Освітня і виховна роль оцінки. Критерії оцінювання навчальних досягнень школярів.

Класифікація засобів навчання. Візуальні, аудіальні та аудіовізуальні засоби навчання, організаційно-педагогічні умови їх застосування. Комп'ютер як засіб навчання. Вибір учителем методів і засобів навчання.

Поняття про організаційні форми навчання. Історія розвитку форм організації навчання. Характеристика класно-урочної системи навчання.

Основні вимоги до сучасного уроку. Типи і структура уроків. Характеристика окремих типів уроку. Нетрадиційні уроки. Підготовка вчителя до уроку: тематичне і поурочне планування.

Інноваційні тенденції розвитку сучасної освіти. Підготовка вчителя в умовах особистісно орієнтованої концепції, інтеграції в Європейський освітній простір.

Сутність педагогічної технології, її головні ознаки. Особистісна орієнтованість – основа сучасних освітніх технологій.

Педагогічні технології, їх загальна характеристика: технологія розвивального навчання, технологія організації групової навчальної діяльності, технологія роботи над навчальним проектом, антропософські школи Р.Штайнера, «Будинок вільної дитини» М. Монтесорі, технології формування творчої особистості, модульно-розвивальна технологія, технологія «діалогу культур» та ін.

Основні фактори забезпечення ефективності сучасних педагогічних технологій: а) особистісна орієнтованість; б) співробітництво як основа забезпечення суб'єкт-суб'єктної моделі педагогічного процесу, варіанти його реалізації, в) активізація навчально-виховної діяльності школярів.

Поняття про діагностику в педагогічному процесі. Основні об'єкти діагностування: рівень професійної готовності майбутнього вчителя, рівень сформованості педагогічної діяльності вчителя, рівень сформованості навчальної діяльності учня, рівень вихованості учня.

Основи визначення ефективності уроку, виховного заходу: концепція, критерії, методи, процедури здійснення, аналіз, визначення та інтерпретація отриманих результатів.

Теорія виховання

Виховання як складова частина цілісного педагогічного процесу. Єдність і відмінність процесів виховання і навчання. Процес виховання як система. Суть і особливості процесу виховання. Основні структурні компоненти процесу виховання. Етапи виховного процесу. Поняття про діагностику вихованості школяра. Критерії оцінювання рівня вихованості. Особливості визначення рівня вихованості школярів на різних виховних етапах.

Закономірності і принципи виховання. Народна педагогіка про принципи виховання.

Поняття методу та прийому виховання. Класифікація методів виховання. Умови оптимального вибору методів вихователем. Характеристика основних груп методів виховання: методів формування свідомості особистості, методів організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки, методів стимулювання і мотивації діяльності і поведінки, методів самовиховання. Народна педагогіка про методи виховання.

Виховання особистості в колективі. Поняття про дитячий колектив, його ознаки, структура. Динаміка розвитку колективу. Етапи розвитку колективу.

Колектив як форма виховання. А.С.Макаренко і В.О.Сухомлинський про становлення особистості в колективі.

Завдання і функції класного керівника. Суть діяльності класного керівника: вивчення індивідуальних особливостей учнів, згуртування колективу класу, зв'язок з шкільними та позашкільними дитячими та юнацькими організаціями та об'єднаннями, попередження дитячого травматизму, пропаганда здорового способу життя.

Колективні творчі справи як проект забезпечення цілісності та продуктивності виховної діяльності школярів. Проектування основ життєдіяльності класного колективу.

Робота класного керівника з батьками учнів. Планування, облік і аналіз виховної роботи, визначення рівня вихованості учнів.

Виховання у сім'ї як першооснова розвитку дитини як особистості. Закон України «Про освіту» про зростання відповідальності батьків за розвиток і виховання дитини.

Форми взаємозв'язку школи і сім'ї: педагогічна освіта батьків, батьківські збори, участь батьків у виховній роботі школи, батьківських комітетів. Спільна робота школи і громадськості по вихованню дітей. Вплив церкви на виховання дітей.

Школознавство або Теорія управління навчальним закладом

Освіта в Україні як система. Управління педагогічними системами. Органи управління освітою: їх функція та структура. Принципи управління освітою. Педагогічний менеджмент. Основні функції педагогічного менеджменту. Органи громадського самоуправління.

Школа як педагогічна система й об'єкт управління. Структура внутрішкільного управління. Функції внутрішкільного управління. Аналіз інформації. Планування й облік роботи. Організація і здійснення внутрішкільного контролю. Прийняття рішень. Критерії оцінювання управлінської діяльності.

Школа, сім'я, громадськість в управлінні педагогічною системою. Школа як основна ланка у взаємодії соціальних інститутів. Залучення громадськості до виховання дітей. Дитячі та юнацькі організації, громадські об'єднання у педагогічній системі управління.

Безперервність педагогічної освіти вчителя. Методична робота як фактор підвищення професійної майстерності і педагогічної культури вчителя. Основні форми методичної роботи в школі. Поняття передового педагогічного досвіду. Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду. Кваліфікаційна характеристика вчителя. Атестація педагогічних працівників.

2. Історія педагогіки

Місце історії педагогіки у системі підготовки майбутніх вчителів. Критичне використання педагогічної спадщини в сучасних умовах.

Основні періоди розвитку світової педагогічної думки та освіти. Виховання у первісному суспільстві.

Виховання і навчання у Давній Греції та Римі. Система виховання в Спарті. Афінська система виховання.

Грецька школа еллінського періоду. Елементи педагогіки у філософських системах давнього світу: Сократ, Платон, Аристотель, Демокрит, Квінтіліан Марк Фабій.

Особливості освітньо-виховної практики та педагогічної думки в епоху Середньовіччя. Виникнення університетів.

Гуманістична школа і педагогічна думка в Європі в епоху Відродження та Реформації: Е.Роттердамський, В. да Фельтре, Ф.Рабле, М.Монтень, Т.Мор, Т.Кампанелла, М.Лютер. Єзуїтські школи І. Лойоли.

Педагогічна система Я.А.Коменського – фундатора наукової педагогіки. Педагогічна спадщина Я.А.Коменського.

Розвиток педагогічної теорії і практики в працях Дж.Локка, К.-А.Гельвеція, Й.-Г. Песталоцці, Ф.Дістервега, Й.-Ф.Гербарта.

Реформаторська педагогіка зарубіжних країн кінця ХІХ-ХХ ст. Концепція «педагогіки вільного виховання». Теорія вільного виховання М.Монтессорі. Педагогіка прагматизму Д.Дьюї. Педагогіка «громадянського виховання» і «трудової школи» Г.Кершенштейнера.

Розвиток педагогічної думки в Росії у ХУІІІ ст.: М.В.Ломоносов. Освіта і педагогічна думка в Росії у ХІХ ст. : М.І.Пирогов, Л.М.Толстой. Прогресивна педагогіка в Росії на початку ХХ ст.: П.Ф.Лесгафт, П.П.Блонський, С.П.Шацький.

Літописні відомості про виховання дітей у східних слов'ян (УІ-ІХ ст.) Розвиток шкільної освіти та педагогічної думки в Київській Русі. «Повчання дітям» Володимира Мономаха – визначний педагогічний твір періоду Київської Русі.

Суспільно-політичні умови розвитку освіти, виховання і педагогічної думки в Україні у ХІУ-ХУІІІ ст. Братські школи. Виникнення і поширення їх діяльності. Розвиток мережі козацьких, січових, дяківських, церковних шкіл, шкіл народного мистецтва і ремесел, шкіл грамоти, приходських шкіл, католицьких шкіл.

Заснування Острозької школи (1576 р), Києво-Могилянської колегії (1632 р.) як шкіл підвищеного типу.

Розвиток педагогічної думки в Україні в епоху Відродження (Ю.Дрогобич, П.Русин, І.Вишенський, Г.Смотрицький, К.Ставровецький, С.Зизаній, І.Гізель, П.Могила, І.Борецький, П.Беринда, З.Копистянський, Є.Славинецький, С.Полоцький, М.Смотрицький). Педагогічні ідеї Г.Сковороди.

Становлення системи початкової, середньої і вищої освіти в Україні в ХІХ ст. Роль Харківського (1804 р.), Київського (1834 р.) університетів у керівництві народною освітою, підготовці вчителів, поліпшенні освіти в Україні.

Загальна характеристика політики царизму в галузі освіти. Боротьба українського народу за національну школу. Стан жіночої освіти. Діяльність приватних вищих навчальних закладів. Недільні школи. Діяльність «Просвіти».

Шкільництво на західноукраїнських землях в ХІХ ст.- на початку ХХ ст. Освітня діяльність і педагогічні погляди О.В.Духновича.

Розвиток педагогічної думки в Україні в ХІХ ст. – на початку ХХ ст. Педагогічні ідеї К.Д.Ушинського. Проблеми української національної школи та педагогічні ідеї в творчості І.Я.Франка, П.А.Грабовського, М.М.Коцюбинського, Лесі Українки, Ю.А.Федьковича, М.С.Грушевського, М.П.Драгоманова, Б.Д.Грінченка та ін.

Стан шкільництва і педагогіки в Україні після пролетарської революції 1917 року. Розвиток радянської освіти і виховання та педагогічної думки в Україні в 20-30 рр. ХХ ст. Діяльність та провідні педагогічні ідеї А.С.Макаренка, Г.Г.Ващенко та ін.

Педагогічна думка на західноукраїнських землях між двома світовими війнами. Освітня діяльність А.Волошина.

Особливості роботи школи та розвитку педагогічної науки в Україні в роки Великої Вітчизняної війни. Відбудова і розвиток школи у післявоєнні роки.

Розвиток педагогічних ідей в Україні у 50-80 рр. ХХ ст. Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського.

Відродження національної школи, освіти і виховання за часи незалежності (починаючи з 1991 року). Розробка педагогічної теорії і педагогічної практики.

Політика урядів розвинутих країн в галузі освіти. Система освіти в передових країнах світу (США, Англії, Франції та ін.). Головні тенденції розвитку педагогіки в розвинутих країнах світу.

Розвиток українського шкільництва в діаспорі (США, Канаді, латиноамериканських країнах, в країнах Західної Європи, Азії, Австралії, в країнах СНД).

3. Дошкільна педагогіка

Дошкільна педагогіка – наука про закономірності виховання і навчання дітей від народження до вступу в школу. Основні поняття (категорії) дошкільної педагогіки: виховання, навчання, розвиток особистості в дошкільному віці, дошкільна освіта.

Зміст дошкільної педагогіки як науки, її місце в системі педагогічних дисциплін. Зв'язок дошкільної педагогіки з практикою навчання і виховання дітей до школи.

Джерела наукової дошкільної педагогіки. Українська етнопедагогіка як основа наукової педагогіки, її компоненти: народна фамілістика, народне дитинознавство, народна дидактика, народна педагогічна деонтологія, виховна практика.

Філософські засади дошкільної педагогіки. Виховання як суспільне і природне явище. Закони розвитку в дошкільній педагогіці. Соціальна обумовленість і гуманістична спрямованість виховання.

Природничо-наукові основи дошкільної педагогіки. Дошкільна педагогіка і дитяча психологія.

Рушійні сили і закономірності психічного процесу розвитку дошкільника. Засвоєння суспільного досвіду, оволодіння матеріальною і духовною культурою в процесі виховання і навчання. Формування у ході засвоєння суспільного досвіду загальних здібностей і якостей особистості. Роль діяльності, спілкування і активності. Роль дорослого в соціалізації особистості дитини.

Роль виховання в розвитку дитини. Фактори становлення особистості. Особистість як об'єкт і суб'єкт виховання дошкільника.

Українська етнопедагогіка про рушійні сили формування дитини як особистості (народне дитинознавство).

Педагогічна вікова періодизація дошкільного дитинства. Індивідуальні особливості дітей і врахування їх у вихованні і навчанні.

Проблеми дошкільного виховання у педагогічній думці давнього світу. Платон про суспільне і сімейне виховання до школи. «Материнська школа» Я.А. Коменського. Теорія дошкільного дитинства Ж. Ж. Руссо. Принципи виховання дітей дошкільного віку в сім'ї у педагогіці Й. Г. Песталоцці. Перші спроби організації дошкільних закладів Р.Оуена.

Видатні діячі української культури про значення виховання дітей дошкільного віку (Г.Сковорода, Є.Славинецький, С.Полоцький та ін.). Ф.Фребель – засновник дитячого садка.

Теорія і практика виховання дітей дошкільного віку у системах С.Холла, М.Монтессорі, Д.Дьюї.

Принципи народності і природовідповідності виховання у педагогіці К.Ушинського, Є.Водовозової, А.Симонович, К.Вентцеля.

Теорія і практика роботи перших дошкільних закладів в Україні. Перша концепція національного садка в Україні С.Русової.

Вплив ідей педології на дошкільну педагогіку (20-30 рр.). Розвиток дошкільної педагогіки у 50 - 80-х рр.

Сучасні проблеми дошкільної педагогіки у вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці.

Становлення системи дошкільного виховання в Україні. Розвиток теорії дошкільного виховання, створення програм виховання і навчання дітей дошкільного віку, навчально-методичного забезпечення.

Сучасний дошкільний виховний заклад, його значення відповідно до Закону України «Про освіту» та Закону «Про дошкільну освіту». Типи і види дошкільних закладів загального і спеціального призначення: дитячі ясла, дитячі садки, дитячі ясла-садки, сімейні, прогулянкові, компенсуючі (для дітей, які потребують корекції фізичного і психічного розвитку) та комбіновані з короткотривалим, денним, цілодобовим перебуванням дітей, садки інтернатного

типу: дитячі будинки, школи-садки; державні, колективні, індивідуальні (особисті і приватні) форми власності дошкільних закладів.

Дошкільні заклади як родинно-громадські установи. Нові форми суспільного дошкільного виховання (центри дитинства, НВО «дитячий садок – школа» та ін.). Необхідність забезпечення якості дошкільної освіти в обсязі державних вимог дошкільними закладами незалежно від їх статусу.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку.

Теорія і практика суспільного та родинного виховання у різних країнах світу. Міжнародні наукові та громадські педагогічні зв'язки з проблем соціального захисту сім'ї і дитинства.

Педагогічні кадри для системи дошкільного виховання.

Виховний ідеал і мета виховання дошкільника. Поняття про мету виховання, її об'єктивний характер і обумовленість національними та загальнолюдськими цінностями. Своєрідність мети виховання на різних етапах дошкільного дитинства. Українська народна педагогіка про всебічний розвиток особистості й особливості виховання дитини у різні періоди дошкільного дитинства.

Завдання виховання дітей дошкільного віку. Значення фізичного, розумового, морального, естетичного, трудового виховання. Необхідність їх здійснення у єдності та взаємозв'язку.

Фізичне виховання і фізичний розвиток, єдність фізичного і психічного розвитку дитини. Завдання фізичного виховання дітей: охорона і зміцнення здоров'я, фізичний розвиток, загартування організму, розвиток рухів, засвоєння гігієнічних навичок.

Гігієнічні фактори фізичного розвитку дітей. Вимоги до приміщення дошкільного закладу, його обладнання, освітлення, вентиляції, температури повітря, обладнання території дитячого садка. Значення правильного харчування, сну, одягу дітей.

Режим дня дитини, його значення для розвитку. Фізіологічні основи режиму. Педагогічні вимоги до режиму дня. Врахування індивідуальних особливостей дитини в організації режиму в умовах дитячого садка та сім'ї.

Розумове виховання і розумовий розвиток. Психологічні і фізіологічні основи розумового виховання.

Завдання розумового виховання дітей: формування сенсорної культури, розвиток мислення, мови, уваги, пам'яті, уяви; формування системи знань про природу, речі, людей, суспільство; розвиток основ пізнавальної діяльності, пізнавальних інтересів. Народна дидактика про розумове виховання дітей дошкільного віку: значення рідної мови, народна дидактична гра, усні жанри фольклору, народна повчальна творчість та ін.

Методи народної дидактики.

Сенсорне виховання як основа розумового виховання. Сенсорне виховання і сенсорний розвиток у різних вікових групах.

Розвиток теорії розумового виховання (Я.А.Коменський, Й.Г.Песталоцці, К.Ушинський, Є.Водовозова та ін.). Системи сенсорного виховання Ф.Фребеля, М.Монтессорі, О.Декролі. Дослідження О.Усової, О.Запорожця, Г.Леушиної, В.Логінової, М.Поддякова, Л.Венгера та ін.

Знання у розумовому вихованні і розвитку дитини. Формування у дошкільників системних знань про явища навколишнього життя, їх роль у розумовому розвитку дитини і оволодінні різними видами діяльності. Формування умінь і навичок розумової діяльності дітей (А.Богущ, О.Дяченко, О.Кравцова, В.Логінова, Л.Парамонова, О.Проскура та ін.). Елементи ТРВЗ у дитячому садку.

Засоби розумового виховання, роль різних видів діяльності у розумовому вихованні. Групи методів розумового виховання: методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності дітей; методи організації і здійснення навчально-пізнавальних дій; методи організації контролю і самоконтролю ефективності навчально-пізнавальної діяльності дітей.

Моральне виховання і моральний розвиток. Мета морально-трудового виховання з огляду загальнолюдських цінностей. Народна мораль, засвоєння її в процесі морального виховання.

Особливості формування моральних уявлень, виховання моральних почуттів і навичок моральної поведінки у дітей дошкільного віку. Зміст морального виховання.

Завдання морального виховання: формування моральної спрямованості особистості, розвиток моральних уявлень, виховання моральних почуттів, формування навичок моральної поведінки.

Народна педагогічна деонтологія наука про засоби і методи виховання у дітей поваги до духовних та історичних цінностей України, гуманізму, милосердя, поваги до людей.

Теорії морального виховання дітей (Я.А. Коменський, Ж.Ж.Руссо, С.Холл, М.Монтессорі, Ж.Піаже). Принцип народності у моральному вихованні в працях К.Ушинського, С.Русової. Дослідження змісту і засобів морального виховання (О.Усова, Д.Менджерницька, Є.Радіна, В.Нечаєва, Р.Жуковська, Т.Маркова, Л.Пеньєвська, Р.Буре, Л.Артемова, З.Борисова, С.Козлова, З.Плохій, В.Павленчик та ін.).

Засоби і методи морального виховання, їх взаємозв'язок. Спілкування з дорослими та дітьми як умова і засіб морального виховання. Роль художньої літератури, етичних бесід у моральному вихованні дошкільників. Педагогічна оцінка вчинків дітей як засіб морального виховання. Організація практики моральної поведінки дітей в різних видах діяльності.

Зв'язок морального та трудового виховання дітей. Завдання трудового виховання: виховання поваги до людей праці, формування трудових умінь і навичок, виховання працелюбства.

Дослідження проблеми трудового виховання дітей дошкільного віку (В.Нечаєва, З.Борисова, Р.Буре, Г.Годіна, А.Шатова, С.Теплюк, Г.Беленька, М.Машовець та ін.).

Умови морально-трудового виховання дітей в сім'ї дошкільному закладі. Засоби трудового виховання: ознайомлення з працею дорослих, праця дітей, навчання трудових навичок і вмій.

Естетичне виховання і естетичний розвиток. Уявлення українського народу про прекрасне і спотворене у природі, суспільстві, людині. Використання елементів народної культури в естетичному вихованні дітей.

Теоретичні основи естетичного і художнього виховання дошкільників. Особливості і закономірності естетичного розвитку дитини-дошкільника. Розвиток естетичних сприймань і почуттів, формування основ художньої діяльності, розвиток творчих здібностей, емоційного відгуку на прекрасне, формування початкових знань про мистецтво в процесі естетичного виховання (Л.Виготського, Б.Теплов, О.Запорожець, В.Мухіна та ін.).

Принципи і методи естетичного виховання дітей дошкільного віку. Художня творчість дітей і педагогічне керівництво різними видами діяльності (Є.Фльоріна, Н.Сакуліна, Н.Ветлугіна, Т.Комарова, Т.Казакова, І.Дзержинська, Л.Трусова, Е.Белкіна та ін.).

Використання у естетичному вихованні дітей народних засобів: усна народна творчість, народне декоративно-прикладне мистецтво, музика, художня праця, ознайомлення з творами народних майстрів. Значення спільної художньої діяльності дорослого і дитини в сім'ї і дошкільному закладі.

Особливості періоду раннього дитинства, Відповідність традицій народної педагогіки законам фізичного та інтелектуального розвитку дитини. Дослідження раннього віку вітчизняними (М.Щелованов, Н.Фігурін, О.Запорожець, Н.Аксаріна, О.Фонарьов та ін.) та зарубіжними (А.Валлон, Б.Спок, Т.Бауер, Л.Уайт та ін.) психологами і педагогами.

Загальні вимоги до організації життя і виховання дітей раннього віку.

Педагогічні правила виховання дітей раннього віку.

Розвиток дітей першого року життя. Варіанти режимів дня. Значення спілкування з дорослими для розвитку дитини. Організація життя і виховання дітей першого року життя в сім'ї та дошкільному закладі.

Розвиток дітей другого року життя і завдання виховання. Режим дня, методика проведення режимних процесів. Організація прогулянки. Завдання виховання і навчання дітей другого року життя. Форми спілкування з дорослим і методика їх організації. Зміст і методика проведення занять з дітьми, організація самостійної діяльності.

Особливості адаптації дітей до умов дошкільного закладу.

Розвиток дітей третього року життя і завдання виховання. Варіанти режиму дня, організація життя дітей в різних видах діяльності. Значення індивідуального підходу для правильного виховання дітей. Методика проведення гімнастики, масажу, ігор-занять, організації самостійної діяльності

дітей з метою розумового, фізичного, морального й естетичного виховання (А.Богуш, Г.Ляміна, Л.Павлова, С.Новосьолова, Е.Пілюгіна та ін.).

Народна творчість в роботі з малюками.

Методика організації самостійної діяльності дітей раннього віку з метою їх фізичного, розумового, морального і естетичного виховання. Планування і облік роботи вихователя в групах раннього віку. Спільна робота педагогів з батьками.

Поняття «індивід», «індивідуальність», «особистість». Дитина і навколишній світ. Своєрідність розвитку у дитини дошкільного віку основ особистості, ставлення до навколишніх людей, самої себе (Л.Виготський, О.Леонт'єв, О.Запорожець, Л.Божович та ін.). Засвоєння дитиною прикладу дорослих, ставлення дітей до них. Усвідомлення і значення норм і правил поведінки і засвоєння способів їх виконання дитиною. Поступове засвоєння уявлень про моральні риси людини, «добро», «зло», розвиток етичних оцінок, соціальних емоцій (Я.Неверович, В.Горбачова, С.Петерина, Л.Артемова, С.Козлова, В.Павленчик, О.Кошелівська та ін.).

Умови виховання особистості дошкільника.

Дитина і соціум. Завдання введення дитини у світ загальнолюдських цінностей.

Дитячий колектив, етапи становлення колективних взаємин дітей у різних вікових групах (О.Усова, О.Булатова, Т.Маркова, Р.Буре, Л.Артемова, Т.Репіна та ін.). Виховання дружби, особливості дружби дошкільників.

Види дитячої взаємодопомоги. Формування навичок взаємодопомоги (Л.Пеньєвська, Т.Поніманська, В.Павленчик).

Гуманізм як загальнолюдська цінність. Необхідність виховання основ гуманізму з раннього дитинства. Розвиток доброти, здатності до співпереживання, милосердя в процесі спілкування з дорослим (О.Запорожець, Я.Неверович, М.Лісіна, Г.Кошелева).

Значення сімейних стосунків у вихованні у дітей гуманізму.

Особливості розвитку вольової сфери дошкільника і зв'язок її з моральним розвитком (В.Котирло). Психофізіологічні основи методів формування вольової поведінки, розвиток гальмівних процесів, стійкості мотивів, надання дитині права самостійно визначити спосіб поведінки, позитивна попереджуюча оцінка тощо. Значення успіху в діяльності для формування волі дитини (Є.Субботський, С.Якобсон).

Дисциплінованість як усвідомлений спосіб поведінки дитини. Значення правил поведінки, особистісно-орієнтоване спілкування, єдність вимог вихователів і батьків, батьківський інтерес, вплив дорослих, довіра і повага до почуттів дитини, задоволення її потреби у самостійності (Г.Годіна, В.Горбачова, Н.Горопаха, О.Кононко, Т.Поніманська).

Попередження негативізмів у поведінці дитини (вередливості, впертості, грубості, а також нерішучості, несміливості). Методи перевиховання вередливих та впертих дітей.

Методи виховання моральних якостей дошкільників. Засоби заохочення дітей до моральної довільної поведінки. Умови виховання моральних якостей особистості в сім'ї та дошкільному закладі.

Культура поведінки як ознака моральної спрямованості особистості. Поняття «правила поведінки», «культура», «культура поведінки», «культура взаємин». Зміст норм і правил поведінки для дітей молодшого, середнього і старшого дошкільного віку, шляхи їх формування, методи і прийоми виховання (С.Петеріна, Г.Лаврентьєва, Л.Лідак, М.Федорова та ін.).

Своєрідність прояву патріотизму у дітей дошкільного віку. Програма ознайомлення дітей з навколишнім – основа виховання у дітей почуття любові до батьків, рідної домівки, України. Принципи поєднання загальнолюдських ідеалів і національних традицій, зв'язку історичних явищ, з якими знайомлять дітей, із сучасністю.

Виховання у дітей любові до найближчих людей, поваги до праці. Формування уявлень про найближче оточення, дитячий садок, рідне місто (село).

Формування поняття про сім'ю, обов'язки членів сім'ї, про те, що в садку є молодші діти, про працю дорослих людей. Введення поняття «Батьківщина» через усвідомлення слова «батьки».

Формування у старших дошкільників уявлень про рід і родовід, ознайомлення із географією та історією України, державними символами, походженням географічних назв і пам'ятними місцями рідного краю.

Особливості прояву національної свідомості у дітей дошкільного віку. Знання про нації та народи. Ознайомлення дітей з початками народознавства – традиціями українського народу, його пам'ятками, народною творчістю, символами і оберегами. Використання спілкування з членами родин вихованців, зустрічей з майстрами народного декоративно-прикладного мистецтва, композиторами, поетами.

Народні свята в дитячому садку.

Формування у дітей уявлень про інші народи, життя людей в інших країнах і виховання поваги до них. Особливості ставлення дошкільника до людей різних національностей.

Принципи відбору змісту знань про інші народи для дошкільників.

Засоби та методи виховання у дітей доброзичливого ставлення до людей різних національностей та споріднених культур. Полікультурне виховання в багатонаціональному регіоні.

Історичне походження гри як діяльності. Видатні педагоги про гру як засіб виховання (К.Ушинський, П.Лесгафт та ін.). Народні ігри – важливий чинник виховання в українській етнопедагогіці; їх види, відповідність віковому періоду, виховна цінність.

Гра – провідна діяльність дошкільника у психологічних і педагогічних теоріях К.Гросса, З.Фрейда, С.Холла, М.Монтессорі, Л.Виготського, Д.Ельконіна, В.Запорожця, О.Леонтєва та ін. Дослідження проблеми розвитку

гри у ранньому віці (Ф.Фрадкіна, С.Новосьолова); розвитку гри як діяльності (Н.Пантіна, Н.Михайленко, Н.Короткова); формування дитячих взаємин у грі (О.Усова, Л.Артемова, Р.Тванкова, В.Воронова, Т.Маркова, К.Щербакова), виховання моральних якостей у грі (Р.Жуковська, В.Нечаєва, О.Булатова, А.Матусик, Г.Григоренко та ін.).

Класифікація ігор.

Значення іграшки у розвитку дитини, її освітня і виховна цінність. Історія іграшки. Народна іграшка, її різноманітність і значення. Дослідження проблеми іграшки (Є.Фльоріна та ін.). Основні види іграшок.

Характерні риси творчої гри. Виникнення і розвиток гри у ранньому віці у зв'язку з загальними закономірностями розвитку дитини.

Предметна діяльність, сюжетно-відображальна гра – початкові стадії сюжетно-рольової гри. Розвиток ігрової творчості, збагачення змісту, розширення мотивів вибору гри з віком дітей. Ігрові і реальні взаємини між дітьми, їх розвиток. Педагогічне керівництво розвитком сюжетно-рольових ігор і взаємин дітей у них.

Характерні особливості, етапи розвитку будівельно-конструктивних ігор, педагогічне керівництво розвитком цих ігор (З.Ліштван, В.Нечаєва, Е.Гульянц та ін.).

Ігри-драматизації, їх характеристика, види, етапи розвитку, педагогічне керівництво (Н.Карпінська, Л.Фурміна, Л.Артемова). Елементи українського народного театру в іграх дітей.

Дидактична гра як вид ігрової діяльності та форма навчання дошкільників. Народна дидактична гра, її характеристика, різновиди за навчально-виховною метою і змістом.

Сенсорний розвиток, формування пізнавальних інтересів, виховання розумової активності, кмітливості, взаємин дітей у дидактичній грі (дослідження Є.Тихеєвої, Ф.Блехер, В.Аванесової, Л.Венгер, Б.Хачапурідзе, З.Богуславської).

Зміст, структура, види дидактичних ігор і методика педагогічного керівництва ними у різних вікових групах. Виховання моральних якостей у дидактичній грі, індивідуальний підхід до дітей.

Трудове виховання українського народу на етнографічних особливостях регіонів України, різних видах народних промислів, трудових сімейних традиціях.

Своєрідність дитячої праці, її виховне значення (Я.Неверович, В.Нечаєва, З.Борисова, Р.Буре та ін.).

Етапи розвитку трудової діяльності в дошкільному дитинстві. Завдання виховання. Види і зміст трудової діяльності дітей у різних вікових групах. Форми організації праці дітей: спільна праця з дорослим, доручення, чергування, індивідуальна, спільна та колективна праця (Р.Буре, А.Шатова, Г.Годіна, Л.Загик та ін.).

Методика організації трудової діяльності дітей у різних вікових групах.

Спільна робота з сім'єю у трудовому вихованні дітей.

Особливості пізнавального розвитку дошкільника. Діагностика рівня пізнавальної діяльності дітей (Л.Венгер, О.Дьяченко, О.Проскура, В.Котирло, С.Ладивір та ін.).

Навчання як головний засіб формування навчальної діяльності дітей (Є.Фльоріна, Н.Сакуліна, Є.Тихеева та ін.). Дослідження проблем дошкільної дидактики О.Усовою.

Форми організації навчальної діяльності: заняття, ігри, повсякденне життя. Заняття – засіб повідомлення знань і виховання розумової активності дітей, допитливості, пізнавальних інтересів, розвитку творчих здібностей, ініціативи. Заняття за задумом вихователя і за бажанням дітей. Структурні компоненти заняття і їх функцій.

Групи методів навчання дітей на заняттях: наочні (спостереження, демонстрація, використання ТЗН), словесні (пояснення, розповідь, читання, бесіда); практичні (гра, вправи); пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький; методи самостійної роботи по засвоєнню нового матеріалу, методи застосування знань на практиці, повторення, систематизації, методи перевірки, оцінки знань. Значення ігрових методів і прийомів у навчанні дітей дошкільного віку.

Види занять за змістом, метою, формою організації, методикою проведення (О.Усова, А.Богущ, Г.Леушина, Є.Тихеева, Е.Вільчковський, Т.Комарова, Ф.Сохін, К.Тарасова та ін.)

Новаторство в організації навчальної діяльності дітей (Н.Гавриш, Н.Дернович, Л.Блудова та ін.). Зростання питомої ваги гри, індивідуального особистісно-орієнтованого спілкування у розвитку навчальної діяльності.

Особливості розвитку дітей 4-5 років і завдання виховання. Режимом дня і організацією життя дітей у другій молодшій і середніх групах. Створення відповідних умов у приміщенні і на ділянці дитячого садка для ігор, трудової діяльності, занять, самостійної художньої діяльності дітей в цих групах. Методика організації прийому, прогулянки, різних видів діяльності і відпочинку дітей. Виховання у дітей самостійності, навичок самообслуговування, самоорганізації. Умови забезпечення емоційного комфорту дитини середнього дошкільного віку в дитячому садку.

Особливості розвитку дітей 6 року життя і завдання виховання. Режим дня і організація життя дітей в старшій (підготовчій) групі в першу і другу половину дня. Правильне співвідношення занять, ігор, самостійної діяльності дітей цих груп, спрямоване на виховання у дітей якостей майбутнього школяра, самостійності, відповідальності, бажання підготуватися до навчання в школі. Необхідність індивідуального підходу до дітей у формуванні навичок навчального співробітництва. Умови забезпечення емоційного комфорту дитини в дитячому садку.

Поняття про педагогічний процес і його компоненти. Необхідність планування і обліку роботи як умови успішного здійснення педагогічного процесу.

Організаційно-прогнозуюча функція планування. Вимоги до планування і умови його правильного здійснення. Різні види і форми планування. Необхідність врахування при плануванні розвиваючих видів діяльності дітей, раціонального співвідношення занять і самостійної діяльності, індивідуально-диференційованого підходу до дітей. Право вихователя на різні варіанти форм планування і обліку навчально-виховної роботи.

Українська етнопедагогіка про сімейне виховання (народна фамілогія). Виховання в сім'ї – першооснова розвитку особистості. Народні педагогічні традиції сімейного виховання: вшанування новонародженої дитини та її рідних; народні педагогічні засоби виховання дитини від народження (колискові пісні, потішки, пестівки, забавлянки; рухливі, сюжетні, дидактичні ігри; загадки, скоромовки, прислів'я, приказки та ін.); роль прикладу батьків й інших членів сім'ї; родинні свята; вшанування пам'яті предків, загиблих чи померлих родичів.

Проблема виховання дітей в сім'ї в історії педагогіки (Я.Коменський, Й.Г.Песталоцці, К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський). Наукові дослідження питань сімейного виховання в зарубіжній (Боулбі, Рейнгольц, Шпіц, Олпорт, Гелфор, Селлівен) та вітчизняній педагогіці (Е.Аркін, Т.Маркова, Т.Репіна, Л.Островська, Л.Загик, Д.Дзинтере, В.Іванова та ін.). Новаторський досвід сімейного виховання дітей (Б. і Л.Нікітіни, практика сімейних дитячих будинків).

Сучасні проблеми родинного виховання дітей дошкільного віку: всебічний розвиток дитини; виховання взаємин дітей і дорослих; спільна діяльність всіх членів сім'ї по забезпеченню її добробуту; методи виховання, засновані на особистісно-орієнтованій взаємодії з дитиною. Організація життя і різних видів діяльності дітей в сім'ї. Попередження педагогічної занедбаності дітей. Умови забезпечення емоційного комфорту дитини в сім'ї.

Відповідальність батьків за виховання дітей. Участь громадськості і дошкільних закладів у допомозі батькам, діти яких не виховуються в дитячому садку. Педагогічна освіта батьків: зміст, форми і методи. Вивчення і поширення передового досвіду сімейного виховання. Форми спільної роботи дошкільного закладу з сім'єю у вихованні дітей, які виховуються в дошкільному закладі. Участь батьків у роботі дошкільного закладу. Спільні форми виховної роботи дошкільного закладу і родин вихованців у дошкільному закладі.

Поняття про готовність дитини до шкільного навчання. Я.А.Коменський, Й.Г.Песталоцці, Ф.Фребель, М.Монтессорі, К.Ушинський про підготовку дитини до школи. Дослідження проблеми готовності до шкільного навчання (О.Запорожець, Г.Люблінська, В.Давидов, Л.Венгер, Г.Леушина, Л.Журова, О.Проскура, Т.Тарунтаєва, В.Ликова та ін.). Вступ до школи – якісно новий етап в житті дитини, його особливості.

Умови підготовки дітей до школи в сім'ї і дошкільному закладі. Досвід В.Сухомлинського з підготовки дітей до школи. Теорія і досвід підготовки дітей до школи за кордоном. Роль старшої групи у підготовці дітей до школи. Особливості навчально-виховної роботи у старшій групі.

Методика виявлення готовності дитини до школи. Виховання у дошкільників бажання навчатись у школі. Ознайомлення дітей зі школою. Організація спілкування старших дошкільників із школярами. Знайомство з майбутнім вчителем.

Спільна робота дитячого садка і сім'ї у підготовці дитини до школи.

Специфіка підготовки до школи дітей у нових типах дошкільних закладів (сімейний дитячий садок, центр дитинства, міні-ліцей тощо).

Значення наступності у системі безперервної освіти України. Поняття наступності, головні завдання наступності.

Встановлення наступності між дошкільним закладом і школою у меті, змісті, формах і методах навчально-виховної роботи.

Порівняльний аналіз програм старшої (підготовчої) групи і першого класу шестиліток, методи і прийоми навчання і виховання, організації життя дітей в підготовчій групі дитячого садка і першому класі шестиліток. Ш.Амонашвілі, С.Лисенкова про особливості роботи з шестилітками.

Зміст і форми зв'язку дошкільного закладу і школи.

IV. Критерії оцінювання

90-100 балів – «Відмінно» – абітурієнт отримує, виявивши такі знання та вміння:

- повністю, глибоко і послідовно розкрити зміст матеріалу, поставленого завдання чи проблеми;
- здатність включити інформацію, що стосується вирішення проблеми в систему цілісного педагогічного знання;
- здатність аналізувати та оцінювати факти, події та прогнозувати очікувані результати від прийнятих рішень;
- вільне володіння спеціальною термінологією;
- правильно застосувати одержані знання, уміння та навички з різних дисциплін для вирішення практичних завдань чи проблем у стандартних та змінених ситуаціях.

60-89 балів – «Добре» – абітурієнт отримує, виявивши такі знання та вміння:

- послідовно і достатньо повно розкрити основний зміст матеріалу, поставленого завдання чи проблеми;
- здатність включити інформацію, що стосується вирішення проблеми в систему цілісного педагогічного знання;
- здатність аналізувати та оцінювати факти, події;
- вільне володіння спеціальною термінологією;
- правильно застосувати одержані знання, уміння та навички з різних дисциплін для вирішення практичних завдань чи проблем у стандартних ситуаціях.

35-59 балів – «Задовільно» – абітурієнт отримує, виявивши такі знання та вміння:

- зміст питання викладено частково, не завжди послідовно;
- у відповідях є помилки у використанні окремих педагогічних понять;
- при вирішенні поставленої проблеми не розуміє шляхів практичного використання конкретної інформації.

1-34 балів – «Незадовільно» – абітурієнт отримує, виявивши такі знання та вміння:

- основний зміст завдання не розкрито;
- допущено грубі помилки у відповідях; відсутність володіння спеціальною термінологією.

V. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. — 576 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посібник. — Тернопіль, 2004. — С.136-138.
3. Дидактика современной школы / Под. ред В.А.Онищука. — К.: Рад. школа, 1987. — С. 243-272.
4. Історія педагогіки: лекції та хрестоматія. Навчальний посібник / Е.І.Федорчук, В.В.Федорчук. — Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко, 2007. — 320 с.
5. Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія / Упоряд. О.О.Любар; За ред. В.Г.Кременя. — К.: Т-во „Знання, КОО, 2003. — 766 с.
6. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 360 с.
7. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / За ред. О.О.Любара. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. — 450 с.
8. Загальна педагогіка: лекції. Навчально-методичний посібник / Е.І.Федорчук, В.В.Федорчук. — Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко, 2007. — 284 с.
9. Кузьминський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник.— К.: Знання—Прес, 2003.— 324 с.
10. Малафіїк І.В. Дидактика: Навчальний посібник. — К.: Кондор, 2005. — 307с.
11. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта — 2002. — 4 квітня — 1 травня.
12. Педагогіка: Навчальний посібник / В.М.Галузяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов.— Вінниця: РВВВ ВАТ „Віноблдрукарня”, 2001.— 292 с.
13. Педагогіка: Хрестоматія /Уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. — К.:

- Знання-Прес, 2003. – 700 с.
14. Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
  15. Методичні поради до проведення семінарських, практичних та лабораторних занять і організації самостійної та індивідуальної роботи студентів при вивченні педагогіки. Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко, 2009 – 144 с.
  16. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельченко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 700 с.
  17. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.– 308 с.
  18. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка.– К.: Рад. шк., 1985.– 312 с.
  19. Сухомлинський В.О. Павлицька середня школа: Наші вчителі, вихователі / Педагогіка: Хрестоматія. – К., 2003. – С.81-82.
  20. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Вид. центр „Академія”, 2001.– 528 с.
  21. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2003.- 560 с.
  22. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: Теорія та історія. – К., 1995.
  23. Дичківська І.М., Поніманська Т.І., Монтессорі М.: теорія і технологія. – К., 2006.
  24. Закон України «Про дошкільну освіту». – К., 2001.
  25. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. – К., 2001.
  26. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника. – К., 2000.
  27. Наступність у навчально-виховній роботі дитячого садка і школи / За ред. З.Н.Борисової. – К., 1985.
  28. Поніманська Т.І., Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум. – К., 2004.
  29. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. – К., 2004.

30.Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки. – К, 1998.